

na, amikor kijelenti, hogy Jézus Krisztus az Atya irgalmasságának az arca (*Misericordiae vultus*, 1. Szent István Társulat, Budapest, 2015, 5). Az isteni irgalmasság az egyházak között is egy olyan forrás, mely soha nem apad el, mert Isten irgalmassága végtelen. (Ford. Pap Kinga Marjatta; *Luther Kiadó*, Budapest, 2016)

KRÁNITZ MIHÁLY

HALMAI TAMÁS: REZERVÁTUM

Egy dogmákon túli spiritualitás esztétikai lehetőségeire utal Halmi Tamás *Rezervátum* című kötetének ajánlószövege. A könyvben található versek mintha valóban arra törekednének, hogy minél szélesebb horizontot öleljenek körbe, egyre inkább elkerülve azokat a poétikai buktatókat, melyeket önkéntelenül gördít maga elé az a szerző, aki a varázstanított világot kívánja újra és újra megigézni. Halmi Tamás esetében nyugodtan beszélhetünk szakralizációs szándékról is, hiszen írásainak hangvétele, jelképrendszere szorosan kötődik a szent tanok teremtő *logoszférájához*.

Számos ősi hagyományt megmozgatva, megannyi szellemi síkot egymásba úsztatva jut el a lírai elbeszélő ahhoz a tulajdonképpen egyetlen konkrét vallási irányzathoz sem sorolható lelki-séghez, amely már-már összkomfortosan veszi körbe magát különböző rendű és rangú angyalokkal, démonokkal, mágusokkal, tündérekkel, sárkányokkal, androgünökkel, orkokkal és elfekkel. De a földöntúli vagy képzeletbeli lények jelenléte, úgy tűnik, nem minden esetben feltételez elemi tapasztalatot, foglal magában felkavaró belső folyamatot. (A költői én személytelen, közvetítő szerepe sem oldja fel az előbbiekből fakadó ellentmondást.) Egy helyen a *szenvedés metamorfózisát* említi a költő, a hangzatos, lebegő fogalmak szóigáját azonban nem húzza maga után, egészen elemelkedve az ige terheitől. Lábat így olyan *szűzföldön* veti meg, ahol megszűnik mindenféle szabadesés, éterivé szublimálódnak még a szavak szellemképei is. „Aki a tárgyakat a földből / aki a fényeket a sárból / és megtisztítja a fölöstől / és kiemeli a sivárból / a kezes holmikkal kezébe / foghatja-e a kincsek lelkét / a tagolt anyag szívverése / kihagy-e ha paragon léték” — Halmi Tamás talált tárgyai mintha egy pillanatra sem hevernének paragon, megtisztításuk pedig mintha csak egy mozdulatba kerülne. Az ehhez szükséges varázsütés viszont többnyire csak láttatni képes — áttetsző szerkezeteket, letisztult formákat, gondolatmeneteket — az átváltoztatás helyett, amely akár merőben más minőséget is létrehozhatna.

„...csak égnek eredt gondolat / nyomába érdeemes eredni” — hirdeti az egyik részlet, és a *Rezervátum* egésze rendre megfelel ennek az elvárásnak, olykor elmés szösszeneteket („Magával üzletel hogy

elcserélje / a nemjóját / az isten serelmére — *A boldog kalmár*), olykor végletekig sűrített aforizmákat („a szeretet az Isten / halmazállapota” — *Szeretők*) perdítve ki magából; de vannak itt példázatszerű mesék (*Kilenc utazó, Mese a megváltásról*) és nagyobb ívű mini eposzok, mitikus darabok (*Szűzföld, A halandóság mítosza*) is, összecsiszolt rímekkel, műves metaforákkal, allegorikus képzetrendszerrel. Kérdés, hogyan tudunk — a szerzői intenció szerint — a *nyelv gondolataiban olvasni*, ha ennyire lekerekített (ezzel együtt valamilyen szinten körbekerített) szövegegységekkel szembesülünk? Halmi Tamás kötetének rezervátum jellege tehát egyfajta korlátozást is jelenthet, holott éppen egy vallási vagy világnézeti horizont-összeolvadás kívánja meghatározni azt a láthatatlan keretrendszert, amelyen belül szinte észrevétlen átmenetben, elidegeníthetetlen egységben jelennek meg a fentebb említett lények, a lélek végeláthatatlan alakváltozatai. Természetesen nyomon követhető, hogy a keresztény üdvtörténet lesz az, amely mintegy alakot ölt a többi spirituális szinten: teljesen mindegy, hogy a zen, az indián kultúra vagy Tolkien fantasy világa kölcsönzi (vagy ezek együtt alakítják) a versek szimbolikáját, végül is mindig ugyanaz a „metafizikai mantra” adja az alaphangot.

De aki eddig *szóközökbe búj*t, mikor fog megszólalni? „...eljön majd ki virradatra / a dolgok nevét visszaadja // kezünk ügyébe szebb kezét / nyelvünk alá csöndet varázsol / megolvás mint a szenteket / s minden szót ért a hallgatásból” (*A hófehér mágus*). E versek olvasója vajon miféleképpen, milyen lelki hangoltságban találhat a szóközök között olyan csöndet, amiből újra kibetűzheti a dolgok neveit, olyan rejteket, ahol nem várt jutalmat kaphat hallgatag imájáért, s ahol megszólítva érzi magát? (Hisz akárhogy is, a valamirevaló versek szakrális cselekedetre, önátadásra hívnak, az újjászületés, az újjáteremtés spirituális lehetőségét kínálják fel.) „A *Szilencium* (2012) versei immár kifejezetten a katolicitás szellemiségéhez próbáltak esztétikai formát, érvényes versnyelvtant keresni — óvatos kitekintéssel a távol-keleti érzékenységre, gondolatiságra” — írja előző kötetéről az *Egy östrofás regény* című önelemző esszéjében (in: *A csend történetesei*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2015, 72.) a szerző, majd a *Rezervátumra* utalva a derű, a bizalom és a szeretet „*praktikus eszményét*” említi meg, mint szellemi fókuszpontot. Bár problematikus e három fogalom kapcsán praktikusságról beszélni, Halmi Tamás költészetében mégis olyan evidenciaértékkel vannak jelen ezek az erények, hogy óhatatlanul készítenek érzünk, hogy megmerítkezzünk az általuk áthatott szövegvilágban, melynek esztétikai hozadéka mindinkább etikai mércével lesz mérhető. Így pedig már korántsem találtatnak könnyűnek a fentebb súlytalannak ítélt szavak, hiszen olyan fogódzókat jelenthetnek, amelyek dogmatikus didaktikus

nélkül szilárd hitet alapozhatnak meg, reményt kelt-
hetnek az olvasóban.

Naposabb homályban tapogatózhatunk hát, ha el-
indulunk Halmai Tamás költészetének *éggel elön-
tött földrészén*. Szentek, sámánok, szerzetesek, jógik,
szamurájok nyomában járhatunk, Isten kifür-
készetetlen — a Távol-Keletről Európáig, majd
Krisztusországig tartó — útjaiban gyönyörködhe-
tünk, hogy aztán megpihenhessünk, készséges an-
gyaloktól övezve, megszelídített bibliai szörnyek-
től körülvéve — egy időre elfeledkezve a versekben
felbukkanó, de valamiképpen mégis a szigetszerű
rezervátumon kívülre száműzött (vagy szóközök
közé zárt?), mély vizekben forgolódo leviatánról,
a megöszült tenger énekéről... (*Pro Pannonia Kia-
dó*, Pécs, 2015)

PAPP MÁTÉ

BARTIS ATTILA: A VÉGE

Az elmúlt év egyik legfontosabb, és egyik legjobb
könyve lett Bartis Attila *A vége* című regénye. A mo-
dern magyar irodalom megkérdőjelezhetetlen pri-
mátusával összhangban olyan nagypróza született,
amely műfaji értelemben teljesíti a kritikai és olvasói
elvárásokat. Huszadik századi literatúránkban ez
az elsődlegesség egyértelműen érvényes. Az új év-
század e tekintetben még tartogathat fordulatokat,
bár 2016-ban a meglepetés erejével hatna, ha mű-
faji összevetésben a regény vesztené súlyából. A dol-
gok e pillanatban nem így állnak, és ebben nem el-
hanyagolható Bartis Attila szerepe sem, aki a szó
legalább két értelmében is nagyregényt írt. Ez a
minősítés egy hatszáz oldalas műtől aligha tagad-
ható meg. Mégis tartalmi összetevői, világábrázó-
lásának totalitása, az elbeszélés korának (Kádár-
rendszer) nagyigényű bemutatása mutatnak
leginkább abba az irányba, hogy megszületett —
megkockáztatom — egy régen várt nagyregény.

Magától értetődő módon megannyi külső és bel-
ső oka lehet annak, hogy a szerző új nagyprózá-
jára tizennégy évet kellett várni. Bár nem *A nyu-
galom* című regényével lépett be Bartis Attila a hazai
irodalmi életbe, a mű zajos sikere egyszeriben más-
ként pozícionálta őt idehaza, mint az általában a
pályájuk elején állókkal történni szokott. *A séta*
(1995) és *A kéklő pára* (1998) után jelent meg *A nyu-
galom* (2001), és az akkor még csupán harmincegy
éves író nem kizárólag irodalmi értelemben ke-
rült a középpontba. Felkérésre színdarabnak írta
át regényét (*Anyám, Kleopátra*), amelyet Garas De-
zső rendezésében mutattak be 2003-ban a Nem-
zeti Színházban, majd 2008-ban Alföldi Róbert ren-
dezett filmet Bartis művéből, *Nyugalom* címmel.

Az első regény elementáris hatást váltott ki,
amit részben magyarázhatott a témaválasztás —
egy anya–fiú kapcsolat ábrázolásának kendő-

zetlen őszintesége —, de ennél is jobban indo-
kolhatta a felfokozott érdeklődést az a (látszóla-
gos) egyszerűségében lehangoló prózanyelv,
amelyre korán talált rá a szerző, és amely — azó-
ta már tudjuk — amolyan írói védjegyévé vált Bar-
tis Attilának. Újraolvasva ellenőriztem, hogy nem
az emlékek csálnak-e meg a két regény stílári-
hasonlóságának kérdésében, és ekkor vált nyilván-
valóvá, hogy Bartis Attila hangja a nagy alkotókra
jellemzően összetéveszthetetlen.

A regénybeli Szabad András története 1960-ban
kezdődik, amikor a börtönből szabadult apjával Bu-
dapestre, a Szív utcába költöznek szülővárosából,
Mélyvállról. A fiú édesanyja nem sokkal korábban
halt meg, de a regény hangulatának komorsága
nem kizárólag a családi tragédiák árnyékában
érthető meg. *A vége* bizonyos értelemben a Kádár-
kor regénye. Nagyjából-egészéből cselekmény-
idejének határai egybeesnek a néhai pártfőtítká-
r nevével jelzett korszakéval. Harmincegy év
eseményeit öleli fel a regény (ha egy emberöltőnek
nem is, de tekintélyes időnek nevezhető), amely-
nek elbeszélésideje — hogy véletlen vagy tudatos,
nehéz eldönteni — Kádár országlásának negyedik
évében indul, és a rendszerváltást követő negye-
dik évben zárul.

Szabad András — beszélőnév, kell-e bizony-
gatni? — maga lesz saját történetének elbeszélője,
akit életútján koravén kamaszságától kísérhetünk
el az öregedés előszobájába. A narrátor kétfajta ér-
telemben is megörökítője a bő három évtizedet fel-
ölelő időnek. A kezdetben fotográfusnak tanuló fiú
— ebben a státuszában atipikus figurája a kornak,
nem résztvevője a szokványos érvényesülési (kar-
rier) törekvéseknek — ötvenkét éves korára ismert
fotóművészé válik, aki ekkor határozza el, hogy
„leírja az életét”. Ne várjunk könnyű válaszokat a
„miért?”-re. A regény egésze felel erre a kérdésre,
amelybe belesűrűsödik legkevesebb harmincegy
év tapasztalata, de talán ennél is több. Anyja és apja,
nagyapja életének egzisztenciális és ontológiai ki-
vonata is beleíródott ebbe a hatszáz oldalba, ilyen
módon kiolvasható belőle annak a szabadsághiá-
nyos kornak a lényege és lenyomata, amit egy em-
ber (és mögötte a családja) megélt és magában és
magával hordoz. Az egyszerre fényképező és író
ember egy személyben kétfajta módon dokumen-
tálja életét és korát. A regénybeli alak, aki sok te-
kintetben a szerző alteregójának tekinthető, alko-
tói célkitűzések nélkül végzi munkáját. A róla szóló
regény nem kizárólag a gondviseles kézjegyet vi-
seli magán, hanem a retrospektív nézőpont lehe-
tőségét ad a szerzőnek, hogy a vele megtörténte-
ket, élete anyagát — áttételeken keresztül —,
végső soron saját fejlődésregényét művészetté
szublimálja. Írónak lenni, regényt írni sokszor ezt
jelenti. Ennyit jelent.